

TÜRKMENİSTAN'DA İÇ SAVAŞ (1918-1920 YILLAR)*

Yazan. G. İ. KARPOV

Çev. T. AŞİROV*, A. ORAZSAHEDOV*

[3] Şubat 1940 senesinde Türkmenistan'ın ve Türkmen halkının Ak Muhafız Birliği mensuplarından (Gvardiyaçılardan), İngiliz müdahalecilerinden (interventlerinden), eserler [sotsialist – revolyutsioner/sosyalist-devrimci), Menşevikler ve yerli milliyetçiler ile birlikte Türkmenistan'ı İngiliz Emperyalizminin kolonisine çevirmeye çalışan Han Cüneyd'in ve Buhara Emir'inin çapulcu (galtaman) çetelerinden kurtulmasının 20. yıl dönümüdür.

20 yıl bundan önce Lenin – Stalin partisinin liderliğinde ve büyük Rus işçiler sınıfının ve SSSR halklarının yardımı ile Türkmen halkı kendilerinin doğduğu ana topraklarını ak muhafız birliği mensuplarından, müdahalecilerden ve çapulculardan temizlediler. Böylece Sovyet hâkimiyeti oluşturularak sevinçli ve mutlu hayatı yaşanmaya başlandı.

Yoldaş Stalin şöyle diyor: “Rusya’da Sovyet sisteminin kurulması ve milletlerin devlet olarak ayrılma hukukunun ilan edilmesi, Rusya’daki farklı milletlerin işçilerin arasındaki ilişkiyi temelden değiştirdi. Buna göre milletler arasındaki eski milliyetçi düşmanlıkları yok etti, milliyetçi zalimliklerin ortaya çıkan esas sebeplerini yıktı, Rus işçileri için sadece Rusya’da değil, hatta Avrupa’da ve Asya’da da onların milli kardeşlerinin kendilerine karşı olan inancını kazandı. [4] Bu inanç onların ruh üstünlüğü kadar her açıdan mücadeleye hazır olmalarına yardımcı olmuştur”¹.

Türkmen halkı, kendinin yüz yıllar boyu maruz kaldığı aşağılanmayı zorlu geçmişini unutmamıştır. Emirler, hanlar, zenginler, ruhaniler, “kendi içlerindeki” ve yabancı köleleştiren efendilerin, hepsi Türkmen halkını eziyorlardı. Buna karşılık

* Bu yazı G. İ. Karpov’un “Türkmenistanda Grazdanlık Uruşu (1918-1920-nci yıllar) Tyrkmendovletneş, 1940 Aşgabat, 3-41)” isimli eserinin çevirisidir.

* Dr. Öğr. Üyesi, Bülent Ecevit Üniveristesesi, tahirashirov@gmail.com

* Dr. Milli Yazmalar Enstitüsü.

¹ Mart 1921 yılında RK(b)P 10. Kongresinde, “Milli meselede partinin sıradaki görevleri hakkında” diye yayınlanan karardan.

Türkmen halkı ise kendinin bağımsızlığını ve yaşam hukukunu Hive hanlarından, Buhara emirlerinden ve Horasan yöneticilerinden kahramanlarca koruyup geldi.

“Biz açlık içinde sefil bir hayat sürüyorduk, Hive hanları gelip, bizim cübbelerimizi alıyorlardı, meralarımıza hayvanlarını bırakarak mahvediyordular, vergi ödemeye mecbur bırakıyorlardı. Buhara emirleri ise elbiselerimizi, kızlarımızı zorlukla alıyorlardı. İran şahları gelip tüm şeylerimizi viraneye döndürüyor, bizi ise esir edip, köleliğe alıp gidiyorlardı. Serdarlarımız ve hanlarımız ise bizim son parça ekmeğimizi bile ellerimizden alıyor, kabile ve boylar arasına düşmanlık ateşini alevlendiriyor, bizi paralı tutulan süvari birlik yapıp, komşularımıza satıyorlardı” diye ihtiyarlarımız belirtmektedirler.

Padişah orduları gelene kadar Türkmenistan, güçlü komşularının her zaman gerçekleşen saldırılarına ve yağmalarına karşı savaşa hazır halde bekleyen ordugâh gibiydi.

Çarizm (Çarlık rejimi) ve askeri – feodal kapitalizm Türkmenistan işçi sınıfı için cefa ve eziyet getirdi. [5] Türkmenistan’ın emekçileri fakir ve hemen hepsi okuma yazma bilmeyen cahillerdi. Hem Zakaspi Oblastı’nda (Hazar ötesi bölgesinde) hem de Hive hanlığında ve Buhara emirliğinde yerlerin en iyisi, suyun çok miktarı, hayvan güdülen otlak meydanlar ve hayvanların su ihtiyaçlarını karşılayan geçitler – tümü de çiftçileri ve göçebeleri acımasız sömüren padişah, kabile başlıkları, zenginler, hanlar, han ve emir memurları (cinovnikleri) ve ruhaniler tarafından sahiplenilmişti. Sadece bir Buhara’da, 3 milyon halk bulunan Buhara emirinin şehirde 40 bin rüşvetçi – memuru vardı, Emekçi halkın alın terini ve kanını döküp kendilerinin barış hayatlarını kuran zalimlerin sayısı Zakaspi Oblastı’nda, Hive hanlığında Buhara emirliğinden az değildi.

Orta Asya’nın tüm oblastlarında omaç (saban demiri giydirilen ağaç), azal (saban), mala (tırmık) katman (çapa) gibi ata – babadan kalmış eski köy işlerinde kullanılan aletleri saklanılıp geliyordu. Sosyal hayat, şeriat ve âdet – yerli âdeti hukuklar ile belirlenmişti. Bu âdete göre güçlü ve zengin insan her zaman haklıydı, âciz ve fakir insan ise her zaman hak hukuktan yoksundu ve her zaman sömürücülerin (eksploatatorların) zulmü altında eziliyordu.

Keyfiliğin ve cefa – eziyet altında zorluklara mazur bırakılan emekçilerin çoğu zalimlere karşı birkaç defa ayaklansalar da, iki tarafın güçleri aynı olmadığı için, emekçilerin zalimlere karşı ayaklanmaları şiddetli bir şekilde bastırılıyordu. Orta Asya

halkları olan Türkmenlerin, Özbeklerin, Kazakların, [6] Taciklerin, Kırgızların, Karakalpakların çarizme karşı 1916 yılıdaki silahlı ayaklanmaları da, başında padişahın cellat – generalleri olan ceza müfrezeleri tarafından acımasız şekilde bastırıldı. Kendilerini serdar ve han diye isimlendiren Eziz Çapıkov (Tecen), Han Cüneyt (Hive), Mahtumkulu Han, Han Gülcemal (Zakaspi) Çayan Serdar (Kerki) Mergen Arşık (Etrek – Gürgen) gibiler ise Türkmen halkını kendileri yağmalayıp sıkıntı veriyor ve eziyorlardı. Bu Türkmen hanları, çarizme karşı, cefa – eziyetlere, sıkıntı ve yağmalara karşı ellerine silah alıp ayaklanan çiftçileri ve göçebeleri öldürmek ve idam etmek için padişah cellatlarına her türlü desteği veriyorlardı.

Sadece Büyük Ekim Sosyalistik ihtilali kolonyal ve sosyal ezicilerin zincirlerini ebedi olarak bozguna uğrattı ve Türkmen halkına milli bakımdan yeniden oluşması için sosyalistik ekonomiyi, milli formalı ve sosyalistik anlamlı medeniyeti ortaya çıkarmak için geniş yol açtı.

“... Ekim darbesi, eski burjuva- milli azatlık hareketini yok ederek ezilen milletlerin işçi ve çiftçilerinin her türlü – milli sıkıntılara da karşı, “kendi” ve yabancı burjuva hâkimiyetine karşı, genelde ise emperyalizme karşı yönlendirilen yeni sosyalistik hareketin çağını açtı”².

Önceki Padişah Rusya'sının diğer halkları ile [7] birlikte Türkmen halkı da, Lenin Stalin partisinin liderliği altında, Padişah Rusya'sının askeri – feodal emperyalizmine karşı aktif mücadele etti. Otokrasi (samoderjavi) yıkmaya ve proleter ihtilalini hazırlamaya aktif bir şekilde katıldı. Türkmen halkı önceki padişah Rusya'sındaki işçiler sınıfının emekçi çiftçilerin yardımı ve onlar ile İngiliz ve başka emperyalistlerin, hem de kendilerinin içki karşıdevrim çetelerin kötü niyetli hizmetlerine karşı olan iç (vatandaşlık) savaş dönemindeki çetin sınıfı savaşlarda Sovyet hükümetini korudu, kendi vatanını sakladı. Önceki Padişah Rusya'sının halkları ile birlikte Türkmenistan emekçileri Lenin – Stalin partisinin liderliğinde kazandılar ve İngiliz müdahalecilerini, ak eşkıyaları, Menşevikleri, es-esleri, “kendilerinin” ve yabancı sömürücüleri kendi yerlerinden kovdular.

Ancak iç savaşı döneminde karşıdevrimin birçok cephelerinde birleşen güçlere karşı mücadelen eden Sovyet yurdunun halkına bu zaferler kolay olmadı.

² İ. Stalin, Marksizm ve milli kolonial mesele. 1938. s. 55.

Türkmenistan'da Zakaspi cephesi, emperyalistlerin Sovyet yurduna hücumlarının genel kuşatmasındaki cephelerden biri olup, İngiliz müdahalecileri milli burjuvaya, ak muhafız birliği ve Han Cüneyd'in çapulcuları ile birlikte Sovyet hâkimiyetini yıkmaya ve Türkmenistan'ı İngiliz emperyalizminin kolonisine çevirmeye çalıştılar.

[8] Türkmenistan'da Zakaspi cephesi 1918 yılının ortalarında başladı, ancak karşıdevrimin ve İngiliz müdahalecilerinin Sovyet hâkimiyetine karşı hazırlıkları daha önce ortaya çıkıp gelişmişti.

Rusya'da Şubat 1917 yılında burjuva – demokratik devrimi kazanandan sonra yönetimi “burjuva ve burjuvalaşan pomeşçikler (toprak sahipleri)” öz ellerine aldılar (Lenin).

Bu hâkimiyet, burjuvaya, fabrikacılar, ağalar (pomeşçikler), kadetler ve onların muhafızlarının hâkimiyeti padişah hükümetinin siyasetini devam ettirdiler, ona göre de o emekçilerin, özellikle de Türkmenistan emekçilerinin durumlarına temelli bir değişiklik getirmedi. Türkmenistan öncekisi gibi kolonya olarak kaldı. Türkmenistan önce olduğu gibi geçici hükümetin komiserleri tarafından yönetiliyordu; komiserler ise, önceki icracılar (pristavlar), generaller, ağalar arasından atanıyordu. Geçici hükümetin Türkmenistan'daki komiseri kont Dorrer idi. Köylerde ise yönetim hanların, zenginlerin, ruhanilerin, önceki muhtarların (arçınların) ve kabile serdarlarının elindeydi. Buhara emiri eskisi gibi kendi tahtında kaldı, Hive'de ise Esfendiyar Han ile bir sırada Türkmen Hanı – hain Cüneyt de vardı. Esfendiyar han Özbek halkını, Han Cüneyt ise Türkmen halkını yağmalamak hakkında kendi aralarında anlaşmaya vardılar. Kerki vilayetinde yaşayan Türkmen [9] halklarını ise, Buhara emiri ile yerli beyler, büyük ve küçük “serdarlar” yağmalıyordular.

Bunu da eklemek gerek, geçici hükümet döneminde, kerensçina zamanında (A. Kerenskiy döneminde), Sovyetlerden rıza olmayanların tümünü birleştiren her türlü legal burjuva ve küçük – burjuva kuruluşları oluştu. Bu kuruluşlar kendilerinin doğal yaradılışları boyunca anti-Sovyet yuvalardı, kendilerinin pratik işlerinde ise sömürücülerin çıkarlarını ve eski düzenleri korumak tarafında duruyorlardı. “Cemiyetçilik korkusuzluğunun komitesi”, “Cemiyetçilik kuruluşların Sovyet'i”, “Frontcular soyuzu” (Askerler birliği), Müslümanların her türlü Pan-Türkistlik Pan-İslamistlik kuruluşları, daşnaklar ve diğerleri yukarıda ifade edilen kuruluşlardan bazılarıydı.

Bunlar 8 ay yönetimi ellerinde bulundurduktan sonra 25 Ekim (7 Kasım) 1917 yılında burjuvanın geçici hükümeti yıkıldı.

“Ekim sosyalistik ihtilali kapitalizmi bozguna uğrattı, üretim eşyalarını burjuvanın elinden aldı, fabrikaları, atölyeleri, toprakları, demir yolları, bankaları tüm halkın mülkiyetine, kamu mülkiyetine çevirdi”³.

Önceki Padişah Rusya'sının merkezinde yenip başarı kazanan Ekim Sosyalistik ihtilali, “aşağılan milletlerin işçi ve çiftçilerinin yeni sosyalistik hareketinin çağını” açtı...

“Ekim ihtilali Rusya'nın bölgesel (territorial) çerçevesi ile sınırlanıp kalmadı. Dünya emperyalisttik [10] savaş ve aşağıdaki genel hoşnutsuzluklar atmosferi içinde, o komşu yurtlara da sıçramıştır. Emperyalizm ile aranın kesilmesi ve yağmacılık savaşından Rusya'nın boşaltılması; gizli şartnamelerin açıklanmaları ve yabancıların yerlerini işgal etme siyasetinin görkemli şekilde iptal edilmesi; milli azatlığın ilan edilmesi ve Finlandiya'nın bağımsızlığının tanınması; Rusya'nın “milli Sovyet cumhuriyetler federasyonu” diye ilan edilmesi ve Sovyet hâkimiyetinin emperyalizme karşı kesin bir şekilde mücadele etmek hakkında, bütün dünyaya yayılmış savaşçı çağırısı, - onların tümü köle yapılan Doğu'ya ve kana batan Batı'ya gerçek anlamda etki etmeden kalmadı”⁴.

Türkmenistan'daki karşıdevrim güçlerin İngiliz müdahalecileri ile birleşmesi o zamandan, yani 1918 yılının ilk yarısında başlayıp – Türkmenistan'da Zakaspi cephesi ve Orta Asya'da birkaç başka cepheler de açılıyordu.

O zamanlarda Orta Asya'da, özellikle de Türkmenistan'da İngiliz müdahalecilerinin müttefikleri: yerli burjuva milletlerinden, Fergana'daki çapulcu çetelerden, Hive'deki Han Cüneyd'in eşkıyalar şaykasından ve Buhara emirinin silahlı kuvvetlerinden ibaretti. Orta Asya'ya kaçıp gelen padişah subaylarının, özel gönderilen İngiliz ve Türk subaylarının [11] da eğitmenlerinin, Pan-Türkistlerin, Pan- İslamistlerin, ceditlerin ve karşı Müslüman milliyetçi kuruluşların yardımı ile Buhara Emiri “Rusya'dan kovulup çıkarılan tüm karşıdevrimcileri” Sovyetlere karşı savaş etmeye hazırladı.

³ BK(B)P Tarihi, s. 214.

⁴ İ. Stalin, Marksizm ve milli kolonial mesele. 1938. s. 55.

Buhara'ya kaçıp gelen her bir karşıdevrimci kötü İngiltere kapitalinin yardımı ile birinci sırada Taşkent'te, Semerkant'ta ve Aşkabat'ta olan karşıdevrimci kuruluşlara yardım etmek için kendi çetelerini oluşturdular.

Orta Asya'da oluşan Sovyet hâkimiyetini yıkmak için karşıdevrimci güçler İngiliz müdahalecileri ile birlikte ciddi bir hazırlık gördüler. Onlar, Kolçak, Ak kazaklar, ataman Dutov, Denikin, Ural generali Tolstov ile ilişki içinde olup, birlikte yaş Sovyet yurduna karşı savaşmak için hazırlandılar.

Kazak alayının başında durup, Hive hanı Esfendiyar'ı saklan Albay Zaytsev, kendinin hatıratlarında: 1918 yılının başında Türkistan'daki karşıdevrimci askeri kuruluşa, Sovyet hâkimiyetini yıkmak için Fergana çapulcuları, Han Cüneyd'in eşkıyaları ile Buhara Emiri ve Rusya'daki tüm karşıdevrimci karargâhlar (ştablar) ile ilişki içinde oluyordu diye yazıyor. Taşkent'te olan karşıdevrimci kuruluşa, İngiliz konsülü Makartney'in liderliği altında çalışan İngiltere vekilleri ve İngiltere misyonu ile ilişki içinde olup, onun ile anlaşma yaptı. Bu anlaşma gereği İngiliz müdahalecileri [12] Türkistan'ın karşıdevrimci çetelerini silah, para ve insan güçleri sağlamalıydı. Türkistan'daki karşıdevrimci kuruluş ise, kendi tarafından es-erler, Menşevikler ve yerli milletçiler ile katılıp, bütün Türkistan'ı 55 yıl süre ile İngiliz emperyalistlerine vermeye, yani Türkistan'ı İngiliz emperyalistlerinin kolonyasına çevirmeye vaat etti.

Albay Zaytsev'in sözüne göre⁵, Sovyet hâkimiyetini yıkmak ve yönetimi kendi ellerine almak için Orta Asya'da tüm karşıdevrimci güçlerin çıkış etmeleri 1918 yılının sonbaharına bellendiği ve onun sözüne göre bu çıkışlar birinci sırada karşıdevrimin esas rezervi toplanılan Taşkent, Aşkabat ve Semerkant şehirlerinde olmalıydı. Ancak bahane bulup işe başlamak kalmıştı.

Orta Asya'nın başka şehirlerinde ve ilçelerinde olan o zamanlardaki olayları bir tarafa koyup, sonundan "Zakaspi" cephesi diye isim verilen Aşkabat cephesinin, Amuderya'nın aşağı taraflarındaki (Hive, Karakalpak) ve Kerki'deki cephelerin gelip çıkmasına sebep olan – Türkmenistan'daki, önceki Zakaspi Oblastı'ndaki, Buhara ve Hive yurtlarında olan Türkmen ilçelerindeki olayların 1918 yılında nasıl ortaya çıktıklarını ayrı ayrı araştıralım.

[13] Orta Asya'nın başka bölümlerindeki gibi Türkmenistan'da da ihtilal hareketi Rusya'daki yolla, Bolşevik Lenin – Stalin partisinin liderliği altında geçti. O sınıfı savaşın

⁵ TSSR Tarih Enstitüsünün Fondu, iş № 350.

genişlemesinden ve emekçi çoğunluğunun ihtilal düşüncelerinin ilerlemesinden ortaya çıktı.

Önceki Zakaspi Oblastı yönetiminin memurları Rusya'da ortaya çıkarılan Şubat ihtilali hakkındaki ve II. Nikolay'ın kendi tahtından el çekmesi hakkındaki haberleri birkaç gün halktan gizlediler, kendileri ise, "ihtilal taraftarları" olup perdelendiler.

Bu durum şunu getirdi; örneğin 24 Mart'ta seçilen Aşkabat icracı (ispolnitel) komitesinin birleşimi eski memurlardan, subaylardan, tüccarlardan ve hizmetçilerden ibaret olup, icracı komitesinin başına da kont Dorrer geçip, başkan oldu. Oblast başkanı (naçalniği) General Kalmakov uzun zamanlar boyunca işinden ayrılmadan kendi yerinde kaldı. Köylerde ve ilçelerde ise, icracılar ve il (uyezd) başkanları, geçici hükümetin komiserleri diye yeniden isim verilmiş, kendi yerlerinde önceki vazifelerinde bırakıldılar.

Geçici hükümetin siyaseti, yukarıda ifade edildiğine göre, Türkmenistan emekçilerinin hayatına hiçbir şekilde değişiklik getirmedi. Sadece 1918 yılının sonbaharında şehirlerde oluşturulan Soldat (Asker) Milletvekilleri Birliklerinin etkisi altında, eski padişah askerinin [14] Bolşevikler liderliği altında olan bölümlerinde işçi ve çiftçiler çoğunluğu aktifleşmeye başladı. O zamanlarda çoğunluk arasındaki düşündürüş işleri, sayısı az olan Bolşevik (Bolşevistik) kuruluşlar tarafından geçiriliyordu, onlar geçici hükümetin ajanlarının işlerini ve es-erlerin ve Menşeviklerin anlaşmalı ve hainlik rollerini ortaya çıkarıyordu.

O işler neticesinde, 27 Ağustos 1918 yılındaki Sovyetlerin II. Kurultayında Aşkabat Sovyet'inin birleşimine Bolşevik Jitnikov seçildi, 2 Ekim'de gerçekleşen kurultayda ise geçici hükümetin Zakaspi'deki komitesinin ve özel de graf/kont Dorrer'in karşıdevrimci işleri ifade edildi. O zamanlarda hala es-erlerin etkisi altında olan Sovdep Dorrer'e Taşkent'e gitmeye imkân verdi, o zaman o Kerenskiy tarafından Taşkent'e gönderilen General Koroviçenko ile birlikte, işçilerin ihtilal çıkışını bastırdı.

Büyük Ekim günlerinde, Taşkent şehrinin işçi ve emekçileri 4 günlük savaştan sonra, 9-13 Kasım'da, geçici hükümetin General Korovniçenko'nun başkanlığındaki karşıdevrimci güçleri yendiler. Taşkent şehrinde hâkimiyet, Sovyetlerin eline geçti. Orta Asya'da Ekim Sosyalistik İhtilali işte şöyle başlanmıştı.

[15] Karşıdevrimi yenip, Taşkent işçilerinin galip gelmeleri ver hâkimiyeti kendi ellerine almaları hakkındaki haber Türkmenistan'ın işçiler ve çiftçiler çoğunluğunu ayağa kaldırdı ve heveslendirdi. Türkmenistan'da da proleterin Bolşevik kuruluşlar etkisi ve

onların liderliği altında olan bölümü hâkimiyeti Sovyetlere vermek hakkındaki meseleyi öne çıkardı.

Şehir dumasında, oblast başkanının kaleminde (kanselyarlığında) ve başka kurumlarda oturan yerli karşıdevrimci üyeler, ihtilalin da Rusya’da hem de Taşkent’te yenip üstün çıkmasına rağmen, Sovyet hâkimiyetini tanımaktan kaçındılar. İhtilale kadar kendilerini “kendi halkının koruyucuları” diye sayan yukarı kesimdeki Türkmenler, hanlar, zenginler, ruhaniler kendi gayelerini bırakıp, karşıdevrimci gruplar ile hain Menşevikler ve es-erler ile ittifak ediyorlar. Onlar, çoğu bölümü zenginlerin çocuklarından ibaret olan Teke Alayının cepheden Aşkabat’a getirilmesini Kerenski’den talep ettiler.

Tecen ilinde, 1916 yılında Türkmenlerin cepheye alınmalarına karşı olan ayaklanmalara katılan Eziz Çapıkov da çete oluşup karşıdevrime tarafına geçiyor. Daşhovuz bölgesinde (Türkmenistan’ın Hive’deki bölümü) eşkıya Han Cüneyt, Tolstov ile ittifak edip, Taşkent’teki askeri karşıdevrim kuruluş ve Buhara emiri ile [16] ilişki sağlıyordu, Hive’de hâkimiyetini işgal edip kendi eline alıyor ve kendine karşı çıkanların tümünü ya da Hive’de meclis (parlamento) oluşturmaya katılanlara ceza veriyordu. Buhara emiri Buhara ve Kermine şehirlerinde 10 bin insandan ibaret ordu düzenleyip, onları önceki padişah subaylarının, İngiliz ve Türk subaylarının yardımı ile savaş işlerine öğretip, - bir taraftan Zakaspi ile Kafkas arasındaki ve ikinci taraftan da Zakaspi ile Taşkent arasındaki ilişkiyi kesme gayesi ile Amuderya ve Sırderya aralarındaki bölgeyi işgal edip almaya hazırlık görüyordu.

Bunun ile birlikte Buhara emiri Termiz’deki sınır postları yok etmeli, Karşı ile Termiz arasındaki tren yolunu yıkmalı ve demir yol işçilerini Amuderya’nın sol kenarına ve Kerki şehrine girişine izin vermemeli diye kendisinin Kerki’deki beyine talimat veriyor.

Orenburg’da (şimdiki Çkalov) General Dutov Orta Asya ile proleter ihtilalin lider merkezi – Moskova arasındaki ilişkini kesmek için almaya hazırlanıyor.

Yukarıda adı ifade edilen Albay Zaytsev’in sözüne göre, karşıdevrim güçlerin Aşkabat’tan Orenburg’a ve Uralski’ye kadar olan bu hazırlıklarının tümü, o zamanlarda Taşkent’te olan İngiltere misyonu tarafından çalışılan ve onun ile ittifak edilen yegâne plan boyunca geçirilmiştir.

[17] Aşkabat'ta ve Kızılarbat'ta yerli es-erler tarafından silahlı “boyevoy drujinalar” (dövüş ekipleri) oluşturuldu. Bu ekipleri oluşturmak ve silahlandırmak işi çok gizlilikte yürütülüyordu ve es-er ekipleri ile askerler birliği, padişah generalleri arasında, Semerkant'taki ve Orta Asya'nın başka şehirlerindeki es-erler arasında sıklıkla ilişki, Bolşeviklere karşı ve Sovyet hâkimiyetini yıkmak hakkında ilişki vardı.

Aşkabat es-erlerinin başkanı Funtikov idi, askerler birliğinin başkanı ise, albay Oraz Serdar ve general Lastoçkin idiler.

Aşkabat es-erleri kendilerinin hainlik işlerine başladıkları günlerinde, biz “Sovyet hâkimiyetinin taraftarıyız”, ancak hâkimiyeti ele alacak olan özel insanlara, yani sadece Bolşeviklere karşıyız diye her yerde, özellikle de toplantılarda bağıryordular.

Halkı aldatmak, hainlik dış emperyalistleri, birinci sırada da İngiliz emperyalistleri ile dil birlik etmek yolu ile çetelerin başkanları, hanlar, emirler ve ak muhafız birliği mensubu generaller ile iş birliği kurma yolu ile Zakaspi ve bütün Orta Asya es-erleri ve Menşevikleri Sovyetlere karşı savaşa hazırlık gördüler, kendilerinin kötü emelleri ile Türkmenistan'daki yaş Sovyet hâkimiyetinin sırtından bıçak vurmaya çalıştılar.

BK(b)P tarihinin kısaca kursunda şöyle ifade ediliyor: “Sovyet hâkimiyetine karşı mücadelenin şartları [18] antisovyet güçlerin ikisinin de, dış ve iç gücün birleştirilmesini talep ediyordu. Bu birleştirme, 1918 yılının birinci yarımında ortaya çıktı⁶.

1918 yılının birinci yarımında, Orta Asya'da da iç ve dış antisovyet güçleri birleştirmek işinin olgunlaştığını yukarıda biz gördük. Bununla birlikte Türkmenistan'da yaş Sovyet hâkimiyetinin silahlı güçleri o zamanda sayı bakımından daha da azalıyordu. Bu azalma, 1918 yılının başında önceki padişah ordusunun askeri bölümlerinin terhis edilmeleri sebebiyle ortaya çıktı. Sovyetlerin ortaya çıktığı dönemde onun arka direği olan bu bölümlerine dağıldılar. Bu dağılan askerlerin arasında Bolşevikler de vardı.

Aşkabat'taki antisovyet üyeler ve kendilerinin dışarı yurtlu efendilerinin emirlerini yerine getirmeye çalışan askerler de Sovyetlere karşı savaşmak için bahane arıyordular. İlk başta kont Dorrer, daimi vekili Dohov tarafından, daha sonra ise, Funtikov tarafından başkanlık edilen es-erler, Bolşeviklere karşı ajitasyon yapıyorlardı, komiserlere ve aktif Sovyet işçilerine örneğin: Korilova, Asanova, Batminova, Molibojkoga, Jitnikova ve başkalarına karşı faaliyetler [19] gerçekleştiriyorlardı. “Kokant otonomisinin” başındakiler ile ilişki içinde olan ve onlara duygudaşlık eden hem de kendi aralarında

⁶ BK(B)P Tarihi, s. 216.

yardımlaşmayı teklif eden yerli milliyetçiler hem es-erler ile birlikte köylerde antisovyet agitatsiya gerçekleştiriyorlardı. Zakaspi'deki antisovyet gruplar Albay Slepkov, Gryazjnov, Msokalanko, Menşevik Baliyev'in aracılığı kendi aralarında bilgi alışverişi için Meşhet'teki İngiliz karargâhı ile ilişki içinde idiler. Bu enformasyondan malum olmasına göre, İngiliz karargâhı ataman Dutov ile ilişkili olup onun Akryube ve Taşkent tarafına olan hizmetine aktiflik ile katılmıştır. Bu İngiliz karargâhı bütün Orta Asya'da ve Zakaspi'de, Hive'de ve Buhara'da hem antisovyet güçleri hazırlamaya başkanlık etti. Eski ordu askerlerinin terhis edilmeleri sebebiyle, 1918 yılının birinci yarımında Türkmenistan'da Bolşevik kuruluşu, sayı bakımından çok azdı. Ayrıca belirtmek gerekir ki, o dönemlerde, 1918 yıllarında Türkmenistan Bolşevikleri birçok defa yanlışlıklar yaptılar. Onların yanlışlıkları, es-erler tarafından birçok defa aldatılmalarına rağmen es-erlere inanma siyasetini her zaman devam ettirmelerinden kaynaklanmakta idi.

Türkmenistan es-erleri ve Menşevikleri kendilerinin merkezleri ile irtibat halinde idi; o zamanlarda RSFSR'de gerçekleşen tüm olaylar ile onlar iyi haberdar ediliyordu. Yerli es-erlerin ve Menşeviklerin tüm antisovyet çıkışları [20] onların merkezdeki arkadaşlarının hainlik çıkışları ile aynı zamanda gerçekleşiyordu.

Orta Asya'daki – Semerkant, Kagan, Kettekurgan ve başka yerlerdeki Bolşevik kuruluşlar, es-erlerin hainlik rolüne değer vermedikleri gibi Türkmenistan'daki yerli Bolşevik kuruluşlar da onlara değer vermiyor ve dikkate almıyorlardı.

Onlar sıkı sıkıdan es-erler kuruluşunun üyelerine sorumlu vazifeleri veriyorlardı. O zamanlarda Orta Asya'daki daha da zor olan siyasi durumlar içinde onlara her türlü talimatlar veriyorlardı. Yerli Bolşeviklerin bu inamlarını es-erler ve Menşevikler Sovyet hâkimiyetini pekiştirmek için değil, belki Sovyet hâkimiyetine karşı savaş için faydalandılar. Hal böyle iken, Türkmenistan'daki Bolşevik kuruluşun sayısı az olmasına rağmen partinin ve Sovyet hâkimiyetinin siyasetini çoğunluğa anlatmak, antisovyet grupların ve kuruluşların hainlik rollerini ortaya çıkarmak, Aşkabat'ta, Marı'da ve başka şehirlerde kızıl muhafız birliği mensubu müfrezelerini oluşturmak hakkında bu kuruluşlar tarafından çok faaliyetler yapıldı.

Zakaspi cephesinin oluşmasından önce Türkmenistan'daki siyasi durumlar şöyle idi.

Zakaspi cephesinin ortaya çıkmasının arifesinden antisovyet üyelerin provokasyon işlerinin sonucu olan aşağıdaki olaylar gerçekleşti.

[21] 16 Haziran 1918 yılında Türkmenistan cumhuriyetinin askeri komiserliğinin 20 yaştan 35 yaşına kadar olan tüm erkek insanların kayıt etmek için askeri komiseriata gelmeye borçlu eden buyruğu dağıtılmıştı. Zakaspi Oblastı'nın askeri komiseri Korılov, şehri dört kayıt merkezine ayırıp, bu bölgeyi ve kayıt işlemini 17 Haziran'da geçirmek hakkında buyruk dağıttı.

Aynı 17 Haziran gecesinde es-erler, uçok nunktları değil, belki gündüz saat 10'da halkı şehir parkına toplanmaya çağırıp Aşkabat şehrine ilan dağıttılar.

Belirlenen saatte bağın içi insan ile doldu, miting antisovyet üyeler grubu tarafından açıldı. Konuşan es-erler Orenburg cephesine göndermekten dolayı müfrezeler oluşturmak için erkek insanlar fişliyorlar diye, mitinge toplanan işçilere düşündürdüler ve halkı Sovyet hâkimiyetine karşı ayaklanmaya çağırdılar.

Mitinge katılan askeri komiser Korılov ve garnizon başkanı Asanov ucacın sebebini toplanan insanlara anlatmaya çalışsalar da, bu denemeleri olumlu sonuç vermedi. Es-erler ve başka her türlü kötü kalpli insanlar mitingi durdurmaya ve halkı fişlemek hakkındaki buyruğu yerine yetirmemeye çoğunluğu çağırdılar.

Miting durduruldu. 17 Haziran akşamı Aşkabat'ta silah atışları başladı. Birkaç insan yaralandı ve [22] iki kişi öldürüldü. Es-Erler telefonla Kızılarbat'tan kendilerinin hemfikirlerini yardıma çağırdılar. 18 Haziran'da Kızılarbat es-erleri silahlı 2 katar (taşıt dizisi, eşelon) olup Aşkabat'a geldiler. Bununla birlikte Sovdepe yardım için Gazançık'tan, Krasnovodski'den katarlar, Kuşka ve Bayramalı'dan delegeler geldi.

Sovyetlere karşı başlatılan provokasyonlarının olumlu netice vermediğini ve silahlı çıkışların olmayacağını görüp es-erler, barış komiserliğini oluşturmakla kavganı kesmeye maksadıyla anlaşmaya karar verdiler. Bundan başka da onlar Sovyet'e kendi insanlarını katmak umudu ile Sovyetlerin yeniden seçilmesini teklif ettiler. Bu iş böyle de oldu.

Aşkabat olayları ve es-erlerin yeni manevraları hakkındaki haber Taşkent'e ulaşıldığında ivedilikle MIK ve HKS, Aşkabat'taki olayları incelemek ve iptal etmek için olağan üstü vekiller verip, kızıl muhafız birliği mensuplarının küçük müfrezesi ile Yoldaş Frolov'u Aşkabat'a gönderdi.

Yolda büyük istasyonlarda es-erler tarafından oluşturulan büyük engellere denk gelip, Frolov 24 Haziran'da Aşkabat'a geldi ve o zamanda yeni birleşimde ve es-erlerin etkisi altında olan anlaşmayla Sovdepi dağıttı. Frolov karşıdevrimin yuvası olan Orta Asya demir yolunun yönetimine 48 saatlik süre içinde Taşkent'e taşınmayı teklif etti.

“Frontcular soyuzu” (Askerler birliği) dağıtıldı. Aşkabat es-erleri de [23] yeni provokasyon çıkışlara hazırlanıp yavaşılandılar.

Kızılarbat’a yerleşen ve orada kendi silahlı ekibi olan es-erlerin, Sovyet hâkimiyetini ve onun buyruklarını tanımaktan açık bir şekilde uymamaları sebebiyle Yoldaş Frolov Övez Kuliyev’in komutanlığında Türkmen kızıl muhafız birliği mensubu müfrezesini Aşkabat Sovdepi’nin ihtiyarında bırakıp, kendisi 9 Temmuz’da müfrezeye ile Kızılarbat’a yola koyuldu.

Aşkabat’ta kaldığı dönemde Frolov kendisinin komiseri Yoldaş Tihomolov’un uyarısına aldırmaz etmeden birkaç yanlışlıklara yol vermişti, es-erler ise tekrar silahlandıklarında Frolov’un bu yanlışlıklarından faydalandılar. Bu yanlışlıklar bundan ibaretti:

Yoldaş Frolov es-erler kuruluşunun başkanlarını gözaltına almadı. İlişki vasıtaları – telefon ve telgraf antisovyet üyelerinin elinde bırakıldı, Aşkabat’taki topçu birlik (artilleriya) deposunu saklamak işini Ermenilerin milli kuruluşu “Daşnak- Syutyunlara” teslim etti.

Frolov Kızılarbat’a gittiğinde es-er Funtikovi Frolov’ı “şahsına münhasır vaziyette karşılanması” diye telefonla kendinin Kızılarbat’taki insanlarına haber verdi. Ertesi gün Frolov’un arkasından Aşkabat’tan Kızılarbat’a es-erler tarafından katar gönderildi.

[24] Tuzağa düşen Frolov müfrezesi, 12 Temmuz’da vahşice yok edildi. Frolov ile birlikte Kızılarbat devrim komitesinin (revkom) üyeleri – Dianov, Gubin, Babkin, Budnikov, Kosko, Bolşeviklerden – Appel, Jdonov ve diğerleri de es-erler tarafından yakalanıp öldürüldüler. Frolov müfrezesinin bozguna uğratıldığına dair Kızılarbat’tan haber aldıktan sonra Funtikov bütün Orta Asya demir yolundaki es-er kuruluşlarına, karşıdevrim çıkış etmeye çağırdı. Aşkabat’ta ve Zakaspi’nin diğer şehirlerinde es-erler Sovyet hâkimiyetini dağıtıp, Bolşeviklere karşı savaş için grev komitelerini oluşturdular. “Golos Sredney Azii” (Orta Asya’nın Sesi) gazetesinde (Orta Asya demir yolunun önceki yönetiminin üyesi) Funtikov 14 Temmuz’da Türkmenistan’da Sovyet hâkimiyetinin yıkılışı hakkında ihbar yayıyor ve kendinin hemfikirlerini grev komitelerinin etrafında birleşmeye çağırıyor.

Türkmenistan MİK ve Halk Komiserler Sovyet Kızılarbat’ta Frolov müfrezesinin yok edildiğini ve es-erlerin Aşkabat’taki fitneciliği hakkındaki haberi aldığı anda 16 Temmuz’da Emek/Zahmet Halk Komiseri Yoldaş Pavel Poltoratski’ye Aşkabat ve

Kızılarbat olaylarını tertibe salmak için bellenen komisyonun başkanı olup, ivedilikle Zakaspi Oblastı'na hareket etmeyi teklif ettiler.

Aşkabat'a geliyorken ak muhafız birliği mensupları, Funtikov'un emriyle Marı şehrinde Yoldaş Poltoratski'ni yakalayıp, Marı CK'sının başlığı Yoldaş Koliniçenko [25] ile birlikte Temmuz ayının 22-si gecesi atıp öldürdüler.

Temmuz ayının 22-si gecesinde Funtikov'un başkanlığında Aşkabat es-erler grev komitesini Aşkabat'ın 9 komiserini: Telliya, Jitnikov, Molibozka, Hrenov, Batminov, Kolostov, Smlyanskiy, Rotanov ve Petrosov yoldaşları Aşkabat hapishanesinden, özel trenle Anev ve Gaveris arasındaki bölgeye götürülüp, hepsi atılıp öldürüldüler.

O zamanlarda Aşkabat'ta bulunan Türkmen kızıl muhafız birliği mensubu müfrezesi yok edildi. Aşkabat'ta topçu depoyu koruyucu "Daşnak- Syutyun" müfrezesi ise Frolov Kızılarbat'a yola koyulandan sonra o topçu depodaki tüm silahları ve savaş aletlerini es-erlere verip, müfrezenin kendisi es-erlere katıldı.

Sovyet hâkimiyetinin başkanlarından ve onun taraftarlarından intikam aldıktan sonra Aşkabat es-erler grev komitesini hâkimiyeti kendi eline alıyor ve ona "geçici icracı komitesi" diye yeni isim veriyor. Aynı zamanda "Taşkent'e" ve "Moskova'ya" karşı savaşmak için es-erler ve yerli milletçiler tarafından Aşkabat'ta, Büzmeyin'de ve Kızılarbat'ta çok acele ile silahlı katarlar oluşturuyor. Onları oluşturmak işi Taşkent'teki karşıdevrim askeri kuruluşun ve Meşhet'teki İngiliz karargâhının planı ve talimatları gereği gerçekleştirildi.

1918 yılında Türkmenistan'daki olaylara katılanlardan biri onu gösteriyor: Aşkabat şehrindeki demir yolcular es-erlerin hainlik [26] ettiklerini, Sovyet hâkimiyetinin taraftarı olanların hepsinden ve Bolşeviklerden kanlı intikam aldıklarını gördükten sonra işçilerin çoğunluğu Frolov'a karşı Kızılarbat'a gitmekten ve Taşkent'e – Moskova'ya gönderilecek katarları oluşturmaya katılmaktan vazgeçtiler. İşçiler kendi evlerinden kaçıyorlardı, ancak onları bulup işkence ediyorlardı ve es-er müfrezelerine çekiyordular. Sovyet hâkimiyetine karşı gelmek istemeyen işçileri işkence etmeye es-erler müfrezesinin komutanı özellikle seçiliyordu.

Çarcev işçileri, sayısı az olan Bolşevik kuruluşun başkanlığı altında gönüllü müfreze oluştu. Bu müfreze 180 piyadeden, 8 makinalı tüfeği (pulemyot) olan 35 makinalı tüfek kumandasından ve 4 topu olan 50 topçulardan ibaretti. 29 Ağustos 1918

yılında onlar, sayı ve teknik bakımdan çok daha fazla olan ak muhafız birliği mensuplarına Çarcev'in yanında karşılık verdiler.

Bunun yanı sıra Yoldaş Popov'un komutanlığında olan, Şubat 1918 yılında Kazan'da oluşturulan ve Moskova, Lipetsk, Borisoglev, Saraput, Çelyabinsk ve Samara gönüllü müfrezelerinden oluşan Kazan müfrezesi Taşkent tarafından Çarcev'e geldiler. Kazan müfrezesi ile birlikte 1. nolu Taşkent alayı da Çarcev'e geldi.

Çarcev müfrezeleri Taşkent'ten gelen bölümler ile birlikte, Zakaspi cephesinin askeri – siyasi karargâhının genel kumandanlığında kalıp, ak [27] muhafız birliği mensuplarına hücum ettiler. 6 Ağustos'ta savaşçı Uçacı istasyonunu, 7 Ağustos'ta Ravninanı aldılar ve 12 Ağustos'ta Bayramalı'ya doğru hücumlar başlandı.

O günün içinde, İngiliz karargâhının buyruğu boyunca, es-erler hükümetinin ve ak muhafız birliği mensuplarının komutasının (komandovaniyesinin) istemesi ile ak muhafız birliği mensuplarına yardım için Artık istasyonundan İran'dan sipayların 1. Katarı geldi.

İngiltere'nin Hindistan orduları Zakaspi Oblastı'na geldikten sonra Vladimir Dohov'un vekilliğinde Zakaspi Oblastı'ndaki ak muhafız birliği mensubu es-erler icracı komitesi ile İngiliz komutası arasında, General Malesson'un vekilliğinde, 19 Ağustos'ta ikinci anlaşmaya varılıp, Meşhet şehrinde imza atıldı (birinci anlaşma Taşkent'te 11918 yılın başında ittifak edilmişti).

Bu anlaşma gereği İngiliz komutası İngilizlerin düşüncesine göre, “Rus merkezi Asya'sının kapısı” olan Bakü tarafından ak muhafız birliği mensuplarını koruma sözü verdi. Krasnovodski'de İngiliz garnizonu oluşturulmalı; Zakaspi'deki ak muhafız birliği mensubu – es – erler hükümetine para, silah ve insan yardımı da verilmeliydi. Zakaspi ak muhafız birliği mensupları hükümeti ise kendi tarafından İngilizlere Hazar (Kaspi) denizinde söz sahibi olmaya, Krasnovodsk portundan faydalanmaya izin verdi; eğer de zaruri durumlarda, Orta Asya demir yolunun tüm hareketli birimini alıp gitmeye, petrol ve su rezervlerinin tümünü [28] yok etmeye, demir yolun özel evreleri arasındaki yolu sökmeye, köprüleri, geçitler, barınma hatları ve yedek yolları yıkmaya, telgraf kablolarını almaya ve böyle hareketlere İngilizlere hukuk verdi.

Sonundan malum olmasına göre yukarıda gösterilen anlaşma imza atıldıktan sonra Aşkabat'a gelen 4-5 İngiliz subayları bütün Zakaspi'nin ikbalini çözmeliydiler ve “geçici icracı komitesinden” başka onu yönetmelidirler. Böylece “geçici icracı komitesi” İngiliz subaylarının elinde oyuncak olarak kaldı. Sovyet Türkistan'ının İngiliz emperyalistlerinin

kolonyalarına ve yarım kolonyalarına: Hindistan'a, Afganistan'a ve başkalarına olan etkisinin engellemek için İngiliz emperyalistleri Zakaspi Oblastı'nı, sonra ise bütün Orta Asya'nı işgal etmeye çalışıyorlardı. Bundan başka da İngiliz emperyalistleri kendilerinin kötü ellerini Bakü neftine ve Orta Asya pamuğuna da uzattılar.

İngiliz emperyalistlerinin bu kötü niyetlerini gerçekleştirmek ve İngiliz müdahalecilerinin ve ak muhafız birliğinin Zakaspi'de hüküm sürmeleri için es-erler ve yerli milletçiler İngilizlere her türlü yardımı veriyorlardı. Bunun Taşkent'teki İngiliz misyonu ile karşıdevrim askeri kuruluş arasında, 1918 yılının başında ittifak edilen ve aynı zamanda ona es-erlerin vekilleri de imza attıkları birinci anlaşma ile belirlenmişti.

İngilizler tarafından ak muhafız birliği mensuplarına yardım [29] verilmesine rağmen Sovyet orduları 13 Ağustos'ta Bayramalı'nı savaş yoluyla aldılar. 16 Ağustos'ta az vakit savaştıktan sonra Marı şehri, sonra ise Tecen alındı. Sonunda Sovyet orduları tarafından alınan en son yer – Duşak istasyonu oldu (1918 yılın sonu).

Çarçev ve Kaka arasındaki savaşlarda yenilen ak muhafız birliği mensuplarına İran'daki ve Kafkas'taki İngilizler tarafından ivedilikle her türlü yardımlar geliyordu. Akların Baherden ilçesindeki Türkmenleri tekrar seferberlik etmek (mobilizlemek) yolundaki denemeleri sonuç vermedi. Bu ilçenin halkları cepheye gitmekten kesin bir şekilde yüz çevirdiler, seferberlik etmek gayesi ile Baherden ilçesine gönderilen Türkmen subayı neredeyse öldürülecekti.

İngiliz ordularının hesabına ak muhafız birliği mensuplarının sınıfı güçlendirildikten sonra ve İngiliz müdahalecilerinin hesabına silahlandırıldıktan sonra büyük seferler sonucunda yorulan Sovyet orduları 21-22 Ekim'de Duşak istasyonundan Çarçev'e yakın bulunması Ravnina istasyonuna kadar geri çekilmeye mecbur oldular.

Bu çekiliş gönüllü kızıl muhafız birlik ve partizanların küçük ve büyük müfrezelerini yeniden oluşturmak ve onları düzenli Kızıl Ordu tüzüğüne geçirip, yegâne komutasına bağlamak için de gerekliydi.

Bunu da belirtip geçmeliyiz ki, Sovyet orduları Marı ve Tecen şehirlerini aldıklarında, Yerli [30] Sovyetler sanayi fabrikalarını millileştirmeye çalıştılar. Ancak Sovyet orduları Çarçev'e çekildikten sonra es-erler hükümeti millileştirilen fabrikaların tümünü de önceki sahiplerine – burjuvaya geri vermek hakkında karar çıkardı.

Es-erler kimin çıkarları için Sovyet hâkimiyetine karşı Bolşeviklere karşı savaştıklarını, bu gerçek yeterli derecede delil olabilir. Biz, es-erlerin her konusunda ve

her yerde zenginlerin, hanların ve başka sömürücülerin çıkarlarını koruduklarını bu olgulardan görüyoruz. Es-erler kapitalist hâkimiyeti için işçiler sınıfına karşı fakir çiftçilere karşı savaştılar.

Sovyet ordularının Duşak istasyonundan geri çekilmelerinden 5 gün önce Tecen'de Sovyet ordularının arka tarafında, eşkıya Eziz Çapıkov, İngiliz ak muhafız birliği mensupları komutasının buyruğu gereği 14-15 Ekim'de şehre hücum edip, halkı yağmaladı ve yerli Türkmen halklarından, İranlılardan ve Avrupalılardan vahşilerce intikam aldı.

Hive'de Han Cüneyt, İngiliz – ak muhafız birliği mensupları komutasının direktifi boyunca ve Buhara emiri ile anlaşıp Petro – Aleksandrovska (Dört Köle) kalesindeki silahları almak ve Zakaspi cephesindeki Sovyet ordularını arka tarafına varmak gayesi ile şehre hücum etti. Petro- Aleksandrovska'ni koruyucular, öncelikle yerli Kazaklar, Türkmenler, Özbekler ve Komünist Timoşenko'nun [31] başkanlığında onlara yardım için gelen Çarçev işçilerinin müfrezesi Cüneyt çetesinin birçok defa yapan hücumlarına cevap verdiler.

1918 yılının Eylül ayının 19'dan 20'sine geçilen gecede İngiliz –es – er – ak muhafız birliği mensubu eşkıyalar, Akça - Guyma istasyonu yakınında, 207. milde 25 Bakü komiserlerini vahşilikle alıp öldürdüler. Kendilerinin bu vahşiliklerini ve bu kötü işlerini işçilerden gizlemek için İngiliz –es-er ak muhafız birliği mensubu eşkıyalar 26 Bakü komiserleri İran üstü ile Hindistan'a gönderildiler diye halk arasında haber yaydılar.

Şartnameyi ve İngiliz emperyalistleri ile anlaşan hücum planını gerçekleştirmek için askeri komiser, es - er – Osipov'un başkanlığında Taşkent karşıdevrim kuruluş, Konoplyov diye es-ere MİK ve Dışişleri halk komiserliği tarafından geniş vekillik verip, onu Dörtköle gönderiyor. Konoplyov kendinin hainlik işleri ile kısa bir sürede kendinin antisovyet planını ve kötü niyetli maksadının üstünü açıp verdi. Yoldaş Timoşenko'nun buyruğu ile Konoplyov gözaltına alınıp konvoy ile Çarçev'e gönderildiğinde o, Aklar tarafına kaçtı. Daha sonra onu komuta eden maceraperest ve hain Osipov da, Ocak 1919 yılında, Taşkent'te oluşturduğu kendi fitneciliğinden sonra ve Türkistan MİK üyelerinden bir kaçını öldürüp, aklar tarafına kaçıp gidiyor. Kendinin kaçıp gitmesinden önce Osipov, Zekaspiy [32] cephesinde savaşan Sovyet ordularının arasında kargaşa çıkarmaya çalıştı. Türkistan askeri bölgesinin (okrugunun) askeri komiseri olarak o Kazanskiy alayın komutanı Yoldaş Kirillova, Kazanskiy alayı ile birlikte Taşkent'e, Osipov'un ihtiyarına

gelmeli diye, 19 Ocak 1919 yılında telgrafla 1361 – numaralı buyruğu veriyor. Ancak Zakaspi cephesinin komutası, hain Osipov'un gerçek ve kötü niyetini bilip, Kazanskiy alayının Taşkent'e gitmesine izin vermedi. Böylece Zakaspi cephesinde savaşıyan Kızıl Orduların güçlerini gevşetmek yönünde edilen hainlik denemesinin önüne geçildi.

Bu antisovyet çıkışların, hainlik etmenin ve intikam alışlarının tümü, Aşkabat işçilerinin ve es-erler tarafından aldatılan Zakaspi çiftçilerinin gerçeği görmelerini sağladı. Aralık 1918 ve Ocak 1919 yıllarında, Aşkabat'ta olan mitinglerde Aşkabat işçileri, es-er-ak muhafız birliği mensubu geçici hükümetin hareketlerine karşı çıkıyor ve İngilizleri Türkmenistan'dan kovmayı ve Zakaspi cephesini iptal etmeyi hükümetten talep ediyorlar. İşçiler gruplar halinde cepheden kaçmaya başlıyorlar, yeni seferberlikler zamanında, cepheye gitmekten kesin şekilde yüz çeviriyorlar. Zakaspi cephesindeki savaş hareketlerinin birinci adımı böyle tamamlandı.

1919 yılının başında General Dutov'un "Orenburg [33] probkasi" diye isimlendirilen cephe, Sovyet orduları tarafından durduruldu. Birinci Sovyet Ordusu Orenburg tarafından Orta Asya'daki Sovyet bölümlerine katılmak için Zakaspi cephesine geldi. Aynı zamanda Lenin – Stalin yoldaşlar tarafından başkanlık edilen Bolşevikler partisinin Merkezi Komitesi, sayısı çok olan ak muhafız birlik ve çapulculuk cephelerini direk bastırmak işine dost doğru başkanlık etmek için ve Orta Asya'da Sovyet hâkimiyetini ve Bolşevik parti kuruluşlarını pekiştirmek için kendilerinin en vefalı arkadaşlarını ve savaşçı arkadaşları olan M. V. Frunze'ni ve V.V. Kuybeşev'i sonra olsa L. M: Kaganoviç'i Orta Asya'ya gönderdi.

Hazırlanan ve yeniden oluşturmak işleri geçirilen Zakaspi cephesinin Kızıl Ordu bölümleri, 14 Mayıs 1919 yılında bütün cephe boyunca kesin bir şekilde hücumla başladılar. Bu hücumun önünden 2-3 Mayıs'ta akların Ravnina istasyonuna hücum etmek hakkındaki talihsiz denemeleri oldu. O zaman ak muhafız birliği mensubu bölümler bozguna uğratıldı. Bu savaşlarda ak eşkıyaların 4 tane havan topu, 6 tane dağ topu, birkaç makinalı tüfek, 4. katarı ve başka şeyler ganimet olarak alındı.

16 Mayıs'ta Anninkov (Zehmet) ve Gurban kale istasyonları Sovyet orduları tarafından savaşılıp alındı. Yine de Mayıs ayının 21'inde – Bayramalı, 23'inde Marı, 24'inde Kuşka, 7 Haziran'da [34] – Tecen, 3 Temmuz'da Kaka ve 9 Temmuz'da Aşkabat şehirleri alındı.

Kızıl Orduların Kaka yanındaki operasyonu özellikle iyi oldu, onda Arcinyan ve Hiveabat alaylarındaki Rus çiftçilerinin konseyi boyunca Kızıl Ordu bölümünün küçük kolu dağ deresi tarafından ayrılıp ak orduların arka tarafına düştü. Bu operasyonda düşman 9 trenlerini 2 tane zırhlı vagonlarını birkaç grubunu kaybetti ve 400 civarında insan esir alındı.

Türkmen çiftçilerinin o zamanlardaki olaylara nasıl baktıkları aşağıdaki belgelerden bellidir. Önceki Tecen ilinin bölgesi Sovyet orduları tarafından alındıktan sonra Bek köyünün fakir çiftçileri, kendilerinin 18 Ağustos 1919 yılında olan toplantıda aşağıdaki kararı kabul ettiler:

“Ulubay Taçnazar oğlunun, Nurbanak Taçnazar oğlunun, BeygeldiNurali oğlunun, Acan Aman oğlunun, Tecen Agsak oğlunun, Gılıçdurdı Nazar oğlunun, Garaberdi Garı molla oğlunun, Durdı molla Artık oğlunun, Ataçaka Övez oğlunun, Akmamedin, Volostnoy Berdi Mammet oğlunun (Çaçe köylü) sorusuz ve seçimsiz, hatta silah gücü ile de hâkimiyeti işgal edip kendi ellerine aldıkları ve fakirleri tüm sınırların üstüne ezdi ezdikleri hepimize malumdur. Örneğin: köy fakirlerinden yetmişe yakın insanı öldürdüler, çoğu evleri, hayvanları, [35] ve ev eşyalarını, buğday ve başka şeyleri yağmaladılar. Sonra Zakaspi Menşevikler⁷ Sovyet hükümetine karşı çıktıklarında, onlar köye fakirlere karşı olup Menşeviklere katıldılar, seferberlik etmek yolu ile köy fakirlerini cepheye gönderdiler ve ak muhafız birliği mensupları ile birlikte Kızıl Ordulara karşı savaştılar ve fakirlere çok zarar ettiler. Şimdi fakirler, yukarıda adları zikredilen zenginlerin eğlencesiz şekilde Tecen ilinden ebedi sürülmelerini, yağmalanıp alınan şeylerin tümünün sahiplerine geri verilmesini ve işledikleri cinayetler için onlara ceza verilmesini rica ediyor ve istiyorlar.

Adları zikredilen zenginleri eğlencesiz şekilde Tecen ilinden ebedi sürgün etmeyi, onlar tarafından yağma edilen mal – mülkün tümünü sahiplerine geri vermeye onları mecbur etmeyi, proletarya kanununa göre onların cezalanmalarını tam fakirler sınıfının çıkarını koruyan Sovyet hâkimiyetinden rica etmeliydi. Çünkü Yoldaş Gurdov’un raporu doğrudur, bizim hepimize ve bize inanan – köy fakirlerine bu malumdur”.

Karara 16 insan imza atmıştır.

⁷ O zamanlar Türkmenleri Sovyet iktidarına karşı olanların hepsine: es-erlere, Menşeviklere, ak muhafızlara ve başkalarını Menşevik diye isimlendirdiler.

Tecen ilinin bütün ilçelerinde (volostlarında) ve köylerinde de bunun gibi kararlar kabul edildi. Böylece köy fakirleri kimin kendilerine düşman ve kimin dost olduğuna tam bir şekilde inandılar.

[36] Nisan 1919 yılında cepheden gitmeye başlan İngilizlerin Haziran ayında sonra bölümleri cepheden gidiyorlar ve var olan yedek azıkları, kendilerinin bir yıla yakın Zakaspi'de olan vakitlerinde yağma ile aldıkları hayvanları ve pahalı şeyleri Zakaspi'den kendileri ile alıp gittiler. İngilizlerin şöyle ivedi bir şekilde Zakaspi'den gidişleri, onların ordularında metropoldeki hem de sömürülerindeki çoğunluk arasında (Afganistan'da milli azatlık hareketi) ihtilal gösterilişleri yüzünden oldu.

Garrigala'da ve başka ilçelerde Türkmen partizan müfrezeleri aktifleşmeye başlayıp ak muhafız birliği mensuplarına çok zarar verdiler. Bu müfrezeler ak muhafız birliği mensuplarının Türkmen köylerinden geçirdikleri yiyecek hazırlamak işlerine özel engel verdiler.

Zakaspi cephesi bastırılmadan çok önce zorluk ile cepheye gönderilen işçiler çoğunlukta olup ak muhafız birliği mensuplarının ordu bölümlerini bırakıp gitmeye başladılar. Gazancık yakınında, 7 Aralık 1919 yılında, 5. Sibirskiy alay, kendi subaylarının çoğu kısmını öldürüp, Kızıllar tarafına geçti.

General Denikin, Zakaspi cephesinde ak muhafız birliğinin bozguna uğratılması gerektiğini önceden görüp, General Savitski'ni, Akların Zakaspi cephesinin komutanı edip atıyor. Kafkas'tan 450 insan, [37] 7 tane top ve 40 tane makinalı tüfekten ibaret yardım gönderiyor. Genel yönetime ve askeri operasyonlara başkanlık etmek işini Tersko – Dağıstan ülkesinin başkanına teslim ediyor. Ancak ak generallerin bu çareleri de Zakaspi cephesindeki ak muhafız birliğini bozguna uğratmaktan alıkoyamadı.

Frunze ve Kuybişev yoldaşlar cepheye geldikten sonra Zakaspi cephesindeki Kızıl Ordular onların başkanlığı altında, 6 Şubat 1920 yılında Krasnovodsk yakınında ak muhafız birlik çetesinin kalıntılarını bozguna uğratıyor. 17-18 Aralık 1919 yılında kuşatma grubu (obhodniy grupp) tarafından Aydın istasyonunun yakınında gerçekleştirilen büyük operasyona Yoldaş Kuybişev kendisi katıldı ve başkanlık etti; o zaman bizim bölüklerimiz tarafından aklara büyük ziyan yetirildi. Akların 9 katarı alındı; onların içinde tümen karargâhı da vardı; 13 lokomotif, 20 bin pud petrol, 5 tane top, 30 makinalı tüfek, 1.000 tüfek, 500 üç inçli mermi, 20 bin tüfek mermileri, önemli miktarda üniforma, giyecek ve yiyecekler ganimet olarak alındı ve çoğu sayıda insan esir düştü.

Şubat 1920 yılında Türkmenistan'ın Hive bölümünde Cüneyd'in çeteleri bozguna uğratıldı ve Harezmi Halk Sovyet Cumhuriyeti kuruldu. Eylül 1920 yılında Yoldaş Frunze'nin hut kendi başkanlığında Buhara emirinin çeteleri bozguna uğratıldı. Emir kendisi Afganistan'a kaçtı ve Buhara'da Buhara Halk Sovyet Cumhuriyeti kuruldu.

[38] 1920 yılının sonunda, doğanlık Sovyet Cumhuriyetlerinden gelen Kızıl Ordu bölümlerinin yardımı ile ve Lenin – Stalin partisinin başkanlığında Zakaspi Oblastı'nda, Buhara ve Harezmi'deki Türkmen ilçelerinde İngiliz- es-er-ak muhafız birliği mensubu karşıdevriminin birleşen antisovyet güçleri durduruldu. Böylece bizim Lenin – Stalin partisi tarafından başkanlık edilen kahraman Kızıl Ordularımız kendilerinin Türkmenistan çöllerindeki bin kilometreli seferini tamamladı, yurdu müdahalecilerden ve ak eşkıyalardan temizledi. “Kızıl Ordunun gerçekleştirdiği bu faaliyet, onun savaşı ve zafer tarihi tüm Doğu halkları için çok büyük, bütün dünya için önemini kazanacaktır” (Lenin). 1920 yılında Türkmen halkının tarihinde yeni sayfa açılıyor. Lenin – Stalin partisinin başkanlığı altında onların sosyalist cemiyet kurmak yolundaki savaş tarihi başlanıyor.

Orta Asya'daki özellikle de Türkmenistan'daki iç savaşta karşıdevrimi yenenden sonra, V.İ. Lenin'in Türkistan komünistlerine yazan mektubunda – Türkistan halkı ile ilişkiyi doğru yürütmek gerekiyor diye onlara siyasi vazifeyi koydu. Vladimir İliç yazısında şöyle diyordu:

“Yoldaşlar! Bana, Halk Komiserleri Konseyi ve Savunma Konseyi başkanı değil, belki bir partinin üyesi olarak size hitap etmeme lütfen izin veriniz!

Türkistan halklarıyla düzgün ilişkiler [39] kurulması, hiç büyütmeden ifade etmek gerekirse, bugün Rusya Sosyalist Federatif Sovyet Cumhuriyeti için çok büyük, bütün dünya tarihi açısından önemi vardır.

Bu güne kadar ezilen aciz halklara Sovyet işçi – Çiftçileri Cumhuriyetinin ilişkisi, bütün Asya ve dünyadaki tüm sömürgeler, yüz milyonlarca insanlar için pratikte çok önemli olacaktır.

Ben bu meseleyle derin düşünmenizi, Türkistan halklarıyla yoldaşça dostlarla ilişkiler kurulması konusunda etkili bir emsal teşkil etmenizi ve bu halklara başını Britanya emperyalizminin çektiği dünya emperyalizmine karşı amansız bir mücadele verme, Büyük Rus emperyalizminin tüm izlerini silme arzusu konusunda samimi olduğumuzu eylemlerinizi göstermenizi sizden ısrarla rica ediyorum. Türkistan

Komisyonu'na azami itimadı göstermeniz ve onun içeriği ve ruhu Tüm Rusya Merkezî Yürütme Komitesi'nce belirlenmiş talimatlarına tümüyle bağlı kalmanız gerekmektedir.

Bu mektuba kendi yaklaşımınızı gösteren bir cevabı mektubu kaleme almanızı takdirle karşılayacağım. Komünist selamlarımla, V. Ulyanov [Lenin]⁸.

Türkmenistan'ın ak muhafız birliği mensuplarından ve İngiliz müdahalecilerden azat edilmesinin 20 yılını kutlayıp, [40] Türkmen halkı ve onunla birlikte bizim kuvvetli vatanımızın tüm halkları, Sovyetler Birliğinin halkları tarafından geçilen yol, dışardaki ve içerdeki düşmanlara karşı savaş ve onları zafer yolu Lenin – Stalin partisinin başkanlığında çok başarılı oldu diye ifade edilebilir. Yoldaş Stalin şöyle diyor: “Bizim ihtilalimiz, kapitalizmin zincirlerini bozguna uğratmaktan ve halklara hürriyet vermekten başka da onlara materyal şartları, güçlü hayatı da veren yegâne ihtilaldir.

Türkmenistan emekçileri kendilerinin iç savaşı dönemindeki ve sosyalistik yapı dönemdeki tüm zaferleri için Bolşevik partiye, insanlığın büyük genişisi Lenin'e ve Lenin'in işini devam ettirici – emekçilerin ve bütün dünyadaki ezilen halkların büyük serdari Stalin'e minnettardılar.

Komünist partinin başkanlığında, Lenin – Stalin partisinin civarına yine de sıkı şekilde bağlanıp, Türkmen halkı, Sovyetler Birliğinin halkları ile doğanlarca hizmet edip ve büyük dostluk ile komünizmi oluşturmak yolundaki savaşta yine de yeni zaferler yolu ile ileriye doğru gider. Çünkü “SSSR halkları arasındaki dostluk büyük ve ciddi zaferdir. Bu dostluk devam ettiği müddetçe bizim yurdumuzun halkları özgür ve yenilmezdir” (Stalin)

Türkmen emekçilerinin askeri bilimleri [41] öğrenerek, canla başla çalışmaları, bizim şanı yüce İşçi – Çiftçi Kızıl Ordularımızın voloşilovçı atıcılarının ve voloşilovçı atlılarının ön sırasında olmak yolunda gayret etmeleri, Türkmen halkının Sovyetler Birliğinin diğer halkları ile birlikte - bizim Sovyet sınırlarımızı bozmaya cesaret eden düşmanları yok etmeye her zaman hazır olduklarını ispat ediyor.

⁸ V.İ. Lenin, Eserlerinin XXIX cildi, s. 531.

